

1. ABADERIK EZ DA JAUSTEN GAZTAINA GANETIK

Abade: apaiz / *Jausi*: erori / *Gaztaina*: gaztainondo (*Castanea sativa**)

Ez da gure asmoa inor diskriminatzea jatorria, arraza, sexua, erlijioa, iritzia, hizkuntza edo ogibidea direla-eta, baina onartu behar da apaizgoan dihardutenek sekula ez dutela oso entzute ona izan; aitzitik, alfer- eta eroso-famak lagundu die beti... Beraz, ez dut uste oso kontu arrunta izan denik abadeak gaztainondoetara igotzea, beti izaten zutelako nork jaso gaztainak haientzat. Eta, jakina, praktika arriskutsuetarako joerarik ez baduzu, arriskurik ez duzu sentituko...

Horrez gain, hitz genezake gaztainen garrantziaz antzinako euskaldunen dietan, baina zertarako nekatu gu eta nekarazi zuek?

* Edonola ere —izan gaitezen zintzoak—, ez badakizue zer den “gaztainondo”, latinezko izenak ere ez dizue asko lagunduko...

2. ABERE GAIZTOA DA GORROTOA

Abere: animalia, batez ere gizakien etxeetan bizi direnak

Gorrotoa sentimendu bortitza da; barru-barrutik ateratzen zaigu eta oso-oso zaila da maneiatzen. Horregatik esaten du esaera honek gorrotoa animalia bat bezalakoa dela, maiz ezin delako kontrolatu. Kontrolagaitza ez ezik, gaiztoa ere izaten da: gorrotoak bultzatzen gaitu, ia pentsatu gabe, ekintza ankerrak egitera; hori dela eta, egoera normal batean sekula egingo ez genituzkeen gauzak egin ditzakegu gorrotoaren mende gaudenean (lehiaketaren barruan esaera bat ez asmatzean, adibidez; horregatik debekatzen dugu armak eramatea bertara).

3. ADAUSI DEGIDALA, BAINA AUSIKI EZ NAZALA

Adausi: zaunka / *Degidala*: egin diezadala (hark niri) / *Ausiki*: hozka egin, hozkatu / *Nazala*: hark ni, subjuntiboan

Arrisku-egoeretan, zer nahiago izaten dugu koldar-edo garenok? Bada, ahal dela, minik txikiena hartu, ezta? Horixe dio esaera honek: zaunka egin diezadala, bueno, bale, tira... baina hozkarik ez, mesedez!

4. ADINONA LARRA BAINO HOBE DA

Adinon: ez ona eta ez txarra; ez ongi eta ez gaizki; ez gehiegi eta ez gutxiegi; neurrian / *Lar*: gehiegi, larregi

Kontu guztietan, hobe da nahiko edukitzea, ezen ez gehiegi. Guztietan ez? Hori zure iritzia da, lagun: nork bere beharrak ditu, jakina...

5. ADISKIDEAK, ZAINDU BEHARREKOAK

Adiskideak zaindu behar ditugu (onak, batez ere; besteez ez kezkatu, total...). Azalpen gehiagorik behar duzu? Horrela bada, ez duzu zuk lagun askorik edo onik, edo ez dituzu merezi ere egin, agian...

6. AITZAKIA BILA DABILENAK BETI AURKITZEN DU

Aitzakia: arrazoi alegiazko edo gezurrezkoa, egiazko zergatia estaltzeko ematen dena (ga: excusa, pretexto; fr: prétexte, excuse)

Giza adimenak ez du mugarik, eta, edozein pertsonak, baldin eta zerbait egin nahi ez badu, beti topatuko ditu beharrezko dituen aitzakia eta estakuru guztiak. Zuk zenbat aitzakia asmatu duzu zeure bizitzan (esaterako, zure 25/33/50 esaera zaharrak ondo ez ikasteko)? Nik, egia esango dut, baten bat...

7. AKATSIK GABEKO LAGUNA, AURKITU EZIN DUGUNA

Akats: huts, hutsune, gabezia

Amets polita da pentsatzea gizaki guztiak onak direla; are ederragoa da ziurtzat jotzea gure lagunak oro ganorazkoak direla... Baina ez gaitezen engaina: jende guztia ez da guztiz ona, ezta gure lagunak ere (estatistika kontra dago)..

ABISUA: HEMENDIK AURRERA ATAL AUTOBIOGRAFIKOA DATOR

Nik, adibidez, ez dakit zenbat aldiz sartu dudana hanka lagunekin (erantzun txarren bat, keinu desegokiren bat...); beraz, ni behintzat oso kontziente naiz ez naizela "akatsik gabeko laguna"... Adiskideek barkatuko ahal didate!

8. APIRILEKO EGUNAK HIRU ARO

Aro: garai

Apirila oso hilabete aldakorra izaten da eguraldiari dagokionez; horrenbeste, non egun bakar batean hiru garai oso ezberdin topa ditzakegun. Hortaz, apirilean denetarik sartu motxilan: euritakoa, eguzki-betaurrekoak, zira, eguzki-krema, fularra, mauka luzeko kamiseta, artilezko galtzerdiak, bikini/bainujantzia... (bai, erosi motxila handia apirilerako).

9. ASKO DEZAKE ESKUAK, BAINO GEHIAGO BURUAK

Dezake: ahal du / *Baino*: baina

Gauza asko egin ahal ditugu eskuz zein eskuarekin (bakoitzak pentsa ditzala bere gustukoenak), ados; baina askoz gehiago egin daitezke buruz, buruaz zein buruarekin, buruan hainbat trebetasun ditugulako (gehienok): irudimena (batzuek), fantasia, gogoia, ametsak, memoria (gero eta gutxiago), moralaren kontzeptua (gehienok-edo), sentimenduak (askok), damuak (batzuek), ilusioak, inspirazioa...

10. ASTO BATEK BAINO BIK GEHIAGO DAKIE

Dakie: dakite

Astoak ez omen dira abere argi-argiak, inondik inora; hala ere, haietako bi elkartuz gero, pentsatzeko gaitasun handiagoa izango dute banaka baino (matematikoki esanda, bikoitza). Guretzat ere, gizakiontzat, balio du kontzeptuak. Hortaz, aukeratu zu bezalako beste asto bat, eta elkartu harekin hobeto pentsa dezazuen. Zergatik uste duzu, bada,

Esaera Zaharren Txapelketan jendeak taldeka hartu behar duela parte eta ez banan-banan? Bada, zuetako bakoitza barregarri gera ez dadin...

11. AURTENDANIK GEURZDARA, ANHITZ EKI ETA EURI

Aurten: urte hau / *Geurz*: geurtz, datorren urtea / *Anhitz*: anitz, asko / *Eki*: eguzki

Denbora pasatu ahala, kontu asko gertatzen dira, hala onak nola txarrak. Existentziaren legea da zerbait jazotzea etengabea, ezer ez geratzea aldagaitz... Ezer ere ez aldatzea nahi baduzu, bozkatu beti berdin (ulerle onak badaki nori), gera zaitez etxean 20 urtez (egin harpidetza Just Eat-en), ikusi ETBren Nahiera zerbitzuko saio guzti-guztiak edo, errazago, egin itzazu hirurak batera.

12. BAKERIK TXARRENA HOBIA, GERRARIK ONENA BANO

Hobia: hobia / *Bano*: baino

Egia da bake batzuk ez direla oso-oso onak izaten (Frankismoaren “25 años de paz(iencia)”); Versalleseko Ituna; Bergarako besarkada, non euskal foruak hilaurren geratu ziren; 1939ko Ribbentrop-Molotov akordioa, non sobietarrek eta alemaniarrek adostu zuten Polonia euren artean banatzea; Eusko jaurlaritzaren eta AEKren arteko paktua 1995ean, zeinaren bidez, aspaldiko partez, dirulaguntza duinak berreskuratu genituen...), baina ia edozein bake ia edozein gerra baino hobea izaten da. Gure aitita-amamek, 36ko gerra ezagututa, horrela uste bazuten, nor gara gu kontrakoa esateko? (horri “autoritate-printzipioa” esaten zaio, bide batez).

13. BERBA POLITXAK, DANORI GUSTATZEN

Berba: hitz, ele / *Politxak*: politikak / *Danori*: denoi

Hitz ederrek onurak baino ez dituzte ekartzen, eta denoi gustatzen zaizkigu. Ez al da hala, irakurle jator, euskaltzale, adimentsu, azkar, panpox, atsegin, lirain eta polit hori?

14. BEREAK BERETZAT, BERTZENAK ERDIBANA

Beretzat: berarentzat / *Bertzenak*: besteenak / *Erdibana*: bakoitzak erdia

Jende berekoiaren asmoa izaten da dena eurentzat izatea. Baina pertsona normalok badakigu geu ez garela munduaren erdigunea, dena (aberastasun guztiak) denonak direla eta elkertasuna izan behar dela guztion bizitzaren muina eta helburua. Argi? Beraz, NIRE txapelketaren esaeren gaineko NIRE azalpen dotore hauek irakurritakoan, prestatu ondo zeure burua NIRE aurrean agertu aurretik, NI asper ez NADIN eta ondo pasa DEZADAN. Ezta pentsatu ere NIRE lehiaketan mailarik ez ematea, txikito/a!

15. BESTEEN AHUNTZEK, ESNE ASKO

Ahutz: abere-mota (Capra aegagrus)

Labur esanda (bazen garaia, ezta?), besteen gauzak hobeak iruditzen zaizkigu geureak baino. Adibidez, zein ondo antolatzen dituzten Mungiaiko Berba-Probak, eta zer nolako pena hartu nuen Plentziako Esaera Zaharren Txapelketa egiteari utzi ziotenean... Horiek ziren lehiaketak, horiek, eta ez gaur egungo kaskarkeria horiek/hauek guztiak (borondaterik onenarekin antolatzen badituzte ere)!

16. BIZIOZ HARTU, POBREZAZ UTZI

Pobreza: pobrezia

Nire lehengusina batek txaleta erosi zuen Kantabrian, diruak balio txikia zuenean. Benetan uste duzue txaleta behar zuela? Nik ezetz uste dut, baina ez diot inoiz esango (bestela, sekula ez nau gonbidatuko bazkaltzen). Tira, harira: 2008ko krisia etorri zen, hipoteken prezioa/presioa handitu, ordaindu ezinean geratu, eta txaletari uko egin behar izan zion...

17. DAGOENEAN PAR-PAR, EZ DAGOENEAN NEGAR

Par-par: kar-kar (barrearen onomatopeia)

Ezagutzen duzue "Dagoenean bonbon, ez dagoenean egon" esaera? Eta badakizue zer esan nahi duen? Bada, hau berdina da. Ea zergatik jarri dugun aurtengo zerrendan? Gauzak apur bat zailtzeko zuei... Kar-kar-kar!

18. DANAK DAUKIE ZEOZE ONA

Danak: denek / *Daukie:* daukate / *Zeoze:* zer edo zer, zerbait

Egia da: den-denak du zerbait ona. Adibidez, pertsona batzuek ez dute lo egiterik gauez... Txarra da, bai, baina horiek munduko eleberririk onenak idatzi ahal izango dituzte, lo gabeko denbora ondo ustiatuz gero...

19. DANOK DAUKAU ZEOZEN FALTI

Danak: denok / *Daukau:* daukagu / *Zeozen:* zer edo zeren, zerbaiten

Egia da: den-denak du zerbaiten falta. Adibidez, imajina ezazu zeure burua izugarritzko bidaia batean... Ona da, bai, baina seguru inoren hutsunea nabarituko duzula: seme-alabena, txakur edo katuaren, euskal paisaiena, amaren kroketena edo aitaren tortillarena, norberaren ohearena, etxeko erosotasunarena, ohiko xanpuarena, senar edo emaztearena... (garrantziaren arabera sailkatuta)

20. DENBORAK ALDATZEN DIRA

... ta ezer ez da berdin... (Hertzainak taldearen jarraitzaileentzat). Bestela, argi dago, ezta? Eta, argi ez badago, ikusi "denbora" hizaren definizioa (© Euskaltzaindia): "Gauzak gertatzen eta izakiak aldatzen diren bitarte mugagabea".

21. DIRU-SOINUA GORREK ERE ENTZUTEN

Itxura guztien arabera, diruak mugiarazten du mundua, eta edonor dago/gaude haren mende. Badakigu jendeak sariengatik (eta ez beste ezerengatik) ematen duela izena gure lehiaketan, ez euskaltzaletasunarengatik edo atsotitzak eta ahozko euskal kultura sustatzearren... Tira, hori gure samina da, zuek ez duzue zertan jakin; isil nadin, beraz.

22. DOHAIN EMANA ZERBAIT HOBEREN ESKE DAGO

Dohain: doan, debalde / *Eske:* eskatzen

Badakizue gaztelaniaz esaten dutela inork ez duela ogerlekorik ematen 4 pezetaren truke (gazteentzat: ogerlekoa 5 pezetako txanpona zen; oso gazteentzat: pezeta Espainiako Estatuko moneta zen euroa hartu aurretik). Bada, esanahi bera dute bi esaerek: ezer doan ematen badizute, pentsa ezazu agian emaileak zerbait hobe espero duela trukean...

23. EDER EDO ITSUSI, ZEIN BEGIK IKUSI

Edertasuna aski kontu subjektiboa da, nork bere gustuak ditu-eta. Hala, zuretzat ederra dena itsusia izan daiteke niretzat, eta alderantziz. Esate baterako, nire lagun batek poz handiz deskargatu du Shakiraren azken kanta, eta nik ozta-ozta jasan dezaket...

24. EDOZEIN DA AZARRI, BAINA GUDURA DOA GUTXI

Azarri: ausart / *Gudu*: gerra

Arazorik ez denean mundu guztia da ausarta; baina benetako arazoak hasten direnean, inork ez du parte hartu nahi. Adibide bat ipintzearren, gogoratu José María Gil-Robles; hark gidatu zuen CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas) koalizioa, eta inoiz esan zuen parlamentarismoa amaitu eta "gobernu gogor, autoritario, ahalguztiduna" ezarri behar zela; hala ere, 1936ko uztailaren 15ean (estatu-kolpea 17an hasi zen), Frantziara alde egin zuen, eta, gero, handik bota zutenean, Portugalera.

25. EGARRI EZ DEN ASTOARI ZEINEK EDANARAZI

Edanarazi: edatera behartu

Zaila da inor behartzea nahi ez duen zerbait egitera; are zailagoa, bestea burugogorra denean (eta astoek fama hori dute). Antzeko zerbait gertatzen da gure lehiaketan: nekez lortuko dute parte-hartzaileek gure epaile zintzo eta ondradu batek ontzat ematea erantzun txarren bat...

26. ELEA ZILAR DELA, IXILTZEA URRE

Ele: hitz, berba / *Zilar* (plata; argent) / *Urre* (oro; or)

Hitz egiteak asko balio du, ziur (bueno, hizlariaren arabera); alta, sarri, gehiago balio du isiltzeak, dela ez delako komeni hitz egitea, dela egoera zail bat baretzeko... Arabiarrek honen antzeko zerbait esaten omen dute: *Egizu hitz, soilik baldin eta esango duzuna ederragoa bada isiltasuna bera baino*. Ulertu duzue? Bai? Orduan, ixo denok!

27. ERORIZ ZAZPI ALDIZ IKASTEN DA ZALDIZ

Zaldiz ibiltzen ikasteko (eta bizitzako beste zenbait arlotan), beharrezkoa da hainbat aldiz erortzea (hau da, hasieran txarto egitea). Inork ikasi al du igeri egiten, txirringaz ibiltzen, jendaurrean mintzatzen, ligatzen... lehenengo aldian? Ez, ezta?

28. EUSKARAZ JAKIN, EGITEN DUENAK DAKI

Nor ote duzue bene-benetako euskalduna, lerro hauen egile xumeak eta gure Txapelketako antolatzaile bipilak aparte utzita? Bada, ahalik eta gehienetan euskara erabiltzen duena. Asko-asko-asko jakinda ere, erabiltzen ez baduzu, ez zara izango benetako/benazko/egiazko/zinezko euskaldun zein euskaltzale *berdaderoa*. ¿Queda claro? Est-il clair ?

29. EZEBEZ: BEGIRAKO ONA, TRIPARAKO EZ

Ezebez: ezer ere ez

Ezer ez egotea, batzuetan, ona da (begi barruan, adibidez); beste batzuetan, ordea, komeni da ZERBAIT egotea (tripan, diru-zorroan, lapikoan, kontu korrontean, burmuinean, txosten batean, proiektuetan...). Hortaz, abagunearen arabera, HUTSA ona edo txarra izan daiteke; hots, dena da erlatiboa, eta erlatiboa da dena (C2ko txistea da; ez baduzu ulertu, lasai egon zaitezke/zaudeke).

30. FAMILIAKO BAINO, ADISKIDE ON BAT HOBE

(frantsesez, Mieux que la famille, l'ami). Zer lortzen gaitu ahaideok? Odolak eta arbaso komunek. Baina egia da, aldi berean, guk ez ditugula aukeratzen familiako kideak, eta gerta daitekeela harreman txarrak izatea sendiaren barruan. Lagunak, aldiz, geuk hautatzen ditugu, eta ondo konpontzen garelako, interes edo zaletasun edo iritzi komunak ditugulako gara lagunak. Horregatik, ondo pentsatuta, logikoa dirudi: hobe da lagun on bat edukitzea, senide bat baino.

Bueno, familiako bat laguna ere bada, isilduko naiz.

31. FESTAK AURREA EDERRAGO DU ATZEA BAINO

Jai bat dugunean aurretik (ospakizuna, bidaia, bazkaria...), dena ikusten dugu alderdi onetik, eta hasten gara pentsatzen zein ondo pasatuko dugun. Jai hori amaituta, ordea, paisaia ez da horren polita: buruko mina dugu (batzuek), konturatzen gara gehiegi gastatu dugula (gehienok), ez dugula horren ondo pasatu eta gure hasierako aurreikuspenak ia ez direla bete... Alegia, amets gozotik errealitate gordinera igarotzen gara.

32. FRUITUETARIK AGERI ARBOLA

Ageri: agertzen

Zein da pertsona bat benetan ezagutzeko modurik onena? Zer egiten duen ikustea. Bada, gauza bera agitzen (gertatzen) da zuhaitzekin: beren obrak (fruituak) ikusita jakingo dugu zer (edo nolakoak) diren. Adibidez, azalpen hauek irakurrita konturatuko zara nolako lehiaketa antolatzen dugun...

33. GAITZ DANENTZAT ONA: DIETA ETA BERO

Gaitz: gaixotasun

Edozein gaitz duzula, ia beti etorriko zaizkizu ondo dieta orekatua eta bero apur bat. Baina kontuz: termoterapia ez omen da ona kardiopatiak edo apendizitisa izanez gero... Dieta, aldiz, beti da onuragarria, salbu eta kasu gutxi-gutxi batzuetan: kardiopatiak, arritmiak, miokardio-infartua, neofropatia edo hepatopatia, gaixotasun psikiatrikoak, bulimia edo anorexia, alkoholismoa, haurdunaldia, edoskitze-aroa eta baten bat gehiago.

Hau da, galdetu zeure medikuari (ala osasunaren inguruko aholkuak bilatzen dituzu azalpen hauetan? Hala bada, burutik zaude...).

34. GALDU BEHAR DANA EZIN GORDE

Dana: dena

Bizitzan gauza asko galdu behar ditugu goiz ala berandu: inozentzia, gaztetasuna, amets eta ilusioak, ohiturak, edertasuna (kasuaren arabera), lagunak, ahaide zein ohaideak, maitasuna, ilea, xalotasuna, irribarrea, beldurrak, lotsa, oroimena, ohitura onak (eta txarrak), ahotsa, indar fisikoa, prestutasuna, dirua, denbora, umorea, zintzotasuna, tripa laua... Horiek denak ezin dira gorde, nahita ere. Ez saiatu, beraz, azkenean galduko duzun horri eusten, alferrik da-eta.

35. GANIBET BER BATEK DEBAKA OGIA ETA ERIA

Ganibet: labana, aizto / *Debaka*: ebakitzen du / *Eri*: atzamar

Tresna berberak ondorio onak zein txarrak eragin ditzake. Azalpen hauexek hartuko ditugu eredutzat: batzuentzat argigarriak izan daitezke, baina entretenigarriak ere; baina baten batek hartzen baditu Delfoseko orakuluaren berbatzat,

(edozein) jainko(sa)ren mezutzat edo AlZU! aldizkariaren horoskopotzat, argi izan ezazue horrek amaiera txarra izango duela...

36. GARRITIK BEHERAKO INUZENTERIK EZTAU

Garri: gerri / *Eztan:* ez dago

Zer dugu guztiok gerritik behera? Osagai asko, baina, besteak beste, ugal-aparatua (eskerrik asko, Wikipedia!); eta denok dakigu nolako indarra duten apartu horren apetek gure subkontzientean, ezta? Ni libre nago arazo horietatik, nire super-autodiziplinari esker; baina zuek, gizaki hilkor errukitsuok?

37. GITXI IKASIA, BETI JAKINTSU

Gitxi: gutxi

Autopertzepzioari buruz ariko gara oraingoan. Pertsona batzuek ez dute ondo antzematen nolakoak diren benetan (adibidez, lerro hauek idazten dituenak benetan uste du dibertigarria dela; *enfin...*). Horixe gertatzen zaie gutxi ikasi duten batzuei: oso jakintsuak direlakoan daude, batek daki zergatik.

38. GURASOAK BETIKO EZ DIRA

Guztiok hilko gara egunen batean, baita (tamalez) geure aita-amak ere. Beraz, adi: ezin gara beti gurasoen kontura bizi, ezin izango digutelako lagundu urtez urte *per secula seculorum* ("mendez mende", latinez*).

* izan ere, azalpen hauek funtzio bikoitza dute: esaeren zentzua argitzea eta, bide batez, "kulturilla" (ez "kultur hila") hedatzea lerro apal hauen irakurleon artean.

39. GUTXI ETA ONA, ESTIMATUAGO

Zerbait ona denean, eskertzen da kantitate txikian edukitzea. Adibidez, nik ez nuke nahi hozkailuan 10 kilo kabiar eta 10 botila xanpain edukitzea, azkenean nazkatuko nintzateke-eta. Pentsa ezazue gure Esaera Zaharren Txapelketa hilean behin egingo bagenu...

40. HABORO BALIO DU, 'TO' BATEK EZIK BI 'EGIK'

Haboro: gehiago / *To!:* hartu! *Tori!* eutsi! / *Ezik:* ezen ez, baino / *Egik:* egin ezak, egin ezazu

Gehiago balio du momentuan zerbait "ukigarria" hartzeak, besteengandik zerbait jasoko dugulako agindua hartzeak baino, nahiz eta agindutako hori oso ona izan. Izan ere, ikusten dugunak zerbait balio du; hitz hutsek, aldiz, ezer gutxi. Erdaraz: "Más vale pájaro en mano que ciento volando".

41. HAMAR KILO GATZ JAN BEHAR DA, ELGAR EZAGUTZEKO

Elgar: elkar

Denbora luzea behar da bi pertsonak (bikote batek, alegia) ondo-ondo ezagutzeko elkar: horretarako, ezinbestekoa da zenbait urteko bizikidetzak. Bide batez, galdera: zenbat hil/urte behar du bikote batek 10 kilo gatz jateko bien artean? (eta haietako batek hipertentsioa badu, zer?) Aitor dezadan ene ezjakintasuna gai horretaz, gatzaren oso zale naizen arren!

42. ILEA ZURITZEA HOBEA DA, BURUA BAINO

Ilea zuritzen bada, ez da ezer garrantzizkorik gertatzen; burua zurituz gero, ordea... Baina, zer ote da "burua zuritzea"? Izan daiteke hezurra ikustea haragia desagertuta (hil ostean, noski); izan daiteke burmuina "zuri" geratzea, oroitzapen guztiak galduta... Edozein kasutan, hobe da ilea zuritzea, ezen ez burua. Ados?

43. ITSASOAK EMAN ETA ERAMAN

Itsasoak oso paper garrantzitsua izan du kultura guztietan (Mongolian, Nepalen, Bhutanen, Hungarian, Suitzan eta horrelako lekuetan izan ezik, jakina), historia osoan. Egia da itsasoak asko ematen duela (arrantza, gatza, merkataritza, bidaiatzeko aukera...), baina, trukean, bere parte eskatzen du: adibidez, marinel askoren biziak (tartean, gure birraitona).

44. JAIKI ZEN NAGIA, ERRE ZUEN HIRIA

Jaiki: altxatu / *Nagi*: lanerako edo egin behar dituen gauzetarako gogorik izaten ez duena

Nagiak (alferrak) ez dira mugitzen ezertarako ere (lerro hauek idazten dabilenak ezagutza sakona du gai honetaz). Baina kontuz ibil zaitez alfer bat mugitzen hasiz gero: horrelakoetan, behin mugitzen hasita, edozer egiteko gai da!

45. JAUREGIK, BERA ERDIESTEN EZIN DUENA DU GUTIESTEN

Erdietsi: lortu, eskuratu / *Gutietsi*: gutxietsi (gutxitzat hartu edo eduki, mespretxatu)

Batzuek mespretxatu egiten dute eurek lortzen ez duten edo lor ez dezaketen guztia. Normalean, horrelako jendea botere-postuetan egoten da ("jauregi" hitzak, hain zuzen, "jaunaren etxea" esan nahi du); baina zerbait ezin badute eskuratu (edo, okerrago, besteren batek lortuz gero), orduan esango dute horrek ez duela merezi, huskeria dela.

46. KARGA MÁS KARGA, HARTUTAKO TOKIAN DESKARGA

Karga: zama / *Más*: gazt. gehiago / *Deskarga*: karga kentzea

Zama handi-handia hartuz gero, normalena da dena ezin izatea jaso eta zama guztia bertan behera geratzea. Horregatik, lan bati ekin aurretik, komeni da norberaren indarrak ondo kalkulatzeko.

47. LANA EGIN, TA EZ EMAN

Ta: eta

Aholku ona da: probetxuzko pertsona izateko, egin ezazu lana, eta ez inori agindu lan horiek egin ditzala. Hau da, izan zaitez autonomoa eta, ahal den neurria, autarkikoa (bere burua asetzen duena). Besteek maiteko zaituzte, baita zuk ere zeure burua!

48. LEGE GUZTIAK BERE TRANPA

Arau guztiek dute zirrikitu edo bideren bat tranpa egiteko. Ondo dakite hori abokatuek eta abokatuen bezero batzuek, baita gure Esaera Zaharren Txapelketako parte-hartzaile batzuek ere (zer uste zenuten, ez ginela konturatuak, ala?).

49. LEHOR-ALDIAN EURI ETA BUSTIALDIAN EGUZKI... ESKEAN BETI

Lehor: siku, idor / *Eskean:* eskatzen

Gure lagun batek dioen moduan, "Inportantea kexatzea da". Sikateetan, ura eskatzen dugu ("Ez ahal du behingoz euria egingo!"); euri-garaietan, atertzea ("Ez ahal dugu behingoz eguzkia ikusiko!"); hozbero baxuekin, beroa ("Ez ahal du behingoz epelduko!"); tenperatura altuekin, freskura ("Ez ahal du behingoz apur bat hoztuko!"). Alegia, sekula ez gaude pozik eguraldiarekin (ezta bizitza honetako aldagai gehienekin ere, bidenabar esana).

50. LUKIKUME, AZERI

Lukikume: lukiaren (azeriaren) ume

Lukien kumeak lukiak dira, euskaldunen seme-alabak, askotan, euskaldunak diren bezalaxe. Alegia, naturak markatzen du, hein handi batean, zer-nolakoak garen; eta naturaren herentzia horri ez dakioke (ezin zaio) ihes egin. Horregatik naiz ni, zorionez, naizen bezalakoa, eta zuri, irakurle, gauza bera gertatzen zaizu, tamalez.

51. MAHAIN ABERATSAK, MISERIA HURBIL

Mahain: mahai

Kontuz zertan gastatzen duzun dirua! Hau da, janaritan eta edaritan asko (gehiegi) gastatuz gero, ez duzu baliabiderik izango gainontzeko gastuei aurre egiteko. Bueno, janaria edo edaria diogunean, beste kontu batzuk uler daitezke: autoak, etxe garestia, bidaiak... Gakoa hauxe da: ez xahutu diru gehiegi bigarren mailako kontuetan; bestela, ez duzu izango zerekin aurre egin lehentasunezko gastuei.

52. MEDIKUAN OKERRAK, LURREK TAPAU

Tapau: estali, tapatu

Medikuen erruz baten bat hiltzen bada, lurak estaliko du akatsa. Esaera honek, alabaina, bi salbuespen ditu: hildakoa erraustea, bata; autopsia egitea, bestea. Izan ere, gauzak dezente aldatu dira XVI. mendetik (euskal esaera zaharren urrezko garaitik) hona!

53. MENIAGATIK, IZKILURIK EZ ITZI

Menia: tregoa, su-eten / *Izkilu:* arma / *Itzi:* utzi, laga

Gerra baten erdian tregoa adostuta ere, ez fidatu etsaiaz; eta, batez ere, ez gorde armak. Badaezpada ere...

54. MILA URTE IGAROTA, URA BERE BIDEAN

Igarota: pasatuta

Urak bere bideak ditu eginda aspaldi-aspalditik, eta gertatzen dena gertatzen dela, horiek ditu bere bideak. Alegia, gauza batzuk ez dira sekula aldatzen. Esaera hori (ustezko) Erdi Aroko abesti batean agertzen da, "Beotibarko kantua" izenekoan hain zuzen:

"Mila urte igarota / ura bere bidean.
Gipuzkoarrok sartu dira / Gazteluko etxean,
nafarrokin batu dira / Beotibarren pelean..."

Gudu (bataila) hura 1321. urtean agitu zen; baina, antza denez, ordurako ohikoa zen gipuzkoarrak (Gaztelaren alde) eta nafarrak (beren independentziaren alde) borrokan aritzea elkarren kontra. Beraz, lehen esaldi poetikoak esan nahi du egon badaudela denboraren iragateak ere ezin alda ditzakeen gauzak: gipuzkoarren eta nafarren arteko antzinako lehia odoltsua, esaterako.

55. NAHI DUNAK GEHIAGO EGITEN DU, AHAL DUENAK BAINO

Dunak: duenak

Gaitasuna baino, maiz prestasuna da garrantzitsua. Mesede bat eskatzen badiezu bi pertsonari, nork lagunduko dizu gehien: ahal duenak ala nahi duenak? Argi eta garbi dago: nahi duenak laguntza handiagoa emango dizu, gogoz ariko da-eta. Besteak, gaitasuna izanda ere, ez du gauza handirik egingo, borondatea faltako baitzaio (baten batek damua-edo sentitu badu hau irakurtzean, ez da hori izan gure asmoa, baina pozten gara).

56. NEGARREZ BATU ETA BARREZ BOTA

Zerbait lortzea asko kostatu bazaigu ere, gerta daiteke behin lortutakoan balioa galtzea; orduan, balioa galdu duenez gero guretzat, erraz-erraz botako dugu gero. Bi adibide aski: nire txikitako zigilu-bilduma, aspaldi gurasoen etxean bertan behera utzi nuena, eta Don Juan Tenorio literarioaren (fikziozko) emakume limurtuak: "Egun bat, nitaz maitemintzeko; beste bat neureganatzeko; beste bat, nik haiek uzteko; bi egun, haien ordezeko bat topa dezadan; ordubete, haietaz ahazteko" (Juan horren bakarriketako bat; asko ditu obran).

57. NON ERROMERI, HAN SANTA MARI

Erromeri: erromeria

Pertsona batzuk jaiz jai ibiltzen dira, apurtu ezinezko joera baten menpe. Horrelakoa zara zeu ere? Ni ez, jakina: ni formal-formala naiz.

58. NON ZALDARRA, HAN ATZAMARRA

Zaldar: pikorta, garau, "grano" / *Atzamar:* hatz, eri

Nahikoa da arazotxo bat izatea, edo min txiki bat, edo ahulguneren bat, mundu guztiak horrixeko erreparatzeko eta horrexetan tematzeko. Asmo txarrez egiten dute? Baliteke...

59. NORBERAN BURU INOK EZTAUKE PEKATARITZAT

Norberan: norberaren / *Inok:* inork / *Eztauke:* ez dauka / *Pekataritzat:* bekataritzat, bekatari gisa

Inork ez du uste bekataria denik; aitzitik, denok uste dugu on-onak garela, balio handikoak. Adibide bat: Estatu Batuetako irakasleei galdetu zieten ea, haien ustez, irakasle onenen artean ote zeuden (% 10 onenen artean, hain zuzen). Bada, % 70ek erantzun zuen baietz*.

Non dugu, orduan, autokritika?

* Badaezpada ere: ni % 10 horren barruan nago, nola ez!

60. NORI, NOLA MINTZA

Mintza: mintzatu, hitz egin, berba egin

Testuinguruaren arabera jokatzeko da zentzuzkoena; hortaz, ondo pentsatu nola hitz egingo diozun aurrekoari. Kontuan hartu nor den, zer dakien, nolakoa den, zer entzun nahi duen, zer espero duen zuregandik... Izan ere, ez da gauza bera 5 urteko ume bati berba egitea, horren amari, edo horren aitaitari... Edozein hizlarik daki bere hizkera moldatu behar duela entzuleen ezaugarrietara: euskalkia/batua, abiadura, tonua, erregistroa (lagunartekoa, jasoia, neutroa)... Mundu guztiari ezin zaio (ez da komeni) berdin mintzatu. Aitu'aldekin?

61. NUN ENE XOKO, HAN ENE GOXO

Nun: non / *Ene*: nire / *Xoko*: txoko

Gutako bakoitzak badu leku faborito bat, eta hori norberaren etxea izaten da. Ingeleseko hiztunek ondo esaten duten moduan, "Home, sweet home" (adi: Google Translateren arabera, "etxera, etxeko gozoa (!)").

62. OGIA LEHENAGO, ORA BAINO

Or: txakur

Lehentasunak oso inportanteak dira bizitzan (gero, "bigarrentasunak" datoz, A. Otegiak dioen moduan). Eta, egia esanda, aukeratu behar bada janariaren (metaforikoki, "egia") eta luxuen artean (adibidez, gaur egun, etxeko abere edo maskotak), bada argi dago denok egingo genukeela janariaren alde, maskotei zor zaien errespetu guztia ahazteke, noski. Baten batek erantzungo dit garai batean (eta oraindik ere, lekuren batean) orak edo txakurrak ezinbestekoak izaten zirela (direla) piztia batzuek ehizarako; egia da, bai, baina ehiza ere ez al da, batez ere gaur egun, luxuzko ariketa (konnotazio etiko-moraletan sartu gabe)?

63. OKIN BERRIAK, BAHIA ZURI

Bahi: bahe (hondo sareduna edo zuloduna duen lanabesa, aleak tamainaren arabera edo zatikiak bereizteko erabiltzen dena)

Normalean, zeregin berri batean sartzen garenean (edo harreman berri batean), dena oso ondo egiten saiatzen gara, inpresio ona sortzeko eta zeregin (edo harreman) horretan segitu ahal izateko; izan ere, zerbaitetan berria zarenean gauzak txarto egitea ez da sobera ulargarria, ezta? Gero, denborak aurrera egin ahala, baliteke "erlaxatzea" eta horren txukun ez aritzea... Baina hori beste esaera bat izan liteke.

64. OTSOAK BASOAN GUTXI, BAINA ASKO HIRIAN

Piztiak ez daude soilik baso-oihanetan: piztia ugari dago gure artean, pertsona-itxuraz. Odolzaleak, berekoiak, gaiztoak eta krudelak izaten dira horiek: benetako piztiak baino okerragoak. Horregatik esaten zaie hiriei "junga". Gainera, gaur egun, aukera gehiago dituzu horrelako gizaki "otso" bat topatzeko, benetako *Canis lupus* bat baino.

65. PILDORA GOZOA BALITZ, EZ LUKETE GORRITUKO AZALETIK

Betiko eztabaida: itxura *versus* mamia, kanpoko azala *versus* barruko muina... Baina hori guztia alde batera utzita —"orduak, zertarako idatzi ote du hori!?" galdetuko diozue, arrazoi osoz, zeuen buruari—, bada beste kontu bat: disimulua edo, gaur egungo hizkera *anglosaxoituan*, marketina. Pildorak (pilulak, euskara jatorrean) ez dira gozoak izaten, ezpada mingotsak, garratzak, behazuna bezain zapora txarrekoak... Horregatik, kolore deigarritz (gorriz, esaterako) margotu eta saltzen dira, gaixoei errazago irents ditzaten. Horrela, antz politagoa ikusita, arazo gutxiago izaten ditugu ia edozein produktu onartzeko... Zaku berean sartzen dira egungo gazteen eta ez horren gazteen

itxurakeria guztiak (orrazkera landuak, makillaje nabarmenak, janzkera apainak, mota guztietako apaindurak...)? Nork bere erantzuna ondoriozta beza.

66. PIXKE TA PIXKE, PUSKE

Pixke: pixka (Kopuru txiki, apur) / *Puske*: puska (zati)

Pixka askok, bilduta, puska handia egiten dute. Gogoan duzue Lola Floresen ideia bitxia? 1987an, Espainiako Ogasunak salaketa jarri zuen haren aurka, 47 milioi pezetako iruzurra egin zuelakoan (egungo 282.475,69 €). Garai hartan Espainiako Estatuak 40 bat milioi biztanle zituen, zera esan zuen *bailaora* famatuak: "Espainiar bakoitzak pezeta bat bakarra emango balit, ordain nezake zorra" (horregatik, batzuek diote hark asmatu zuela "crowdfunding" sistema).

67. POLITIKA, GERLARIK GABE EGITEN DEN HILKETA

Gerla: gerra

Politika eta gerra oso antzekoak dira, batez ere boterea (edo hegemonia, grezieraz *ἡγεμονία*) bilatzen denean. Ekintza bien arteko aldea modua da: politikan, hitzak erabiltzen dira gehien bat; gerran, armak. Hala ere, denok dakigu (batik bat euskaldunok) politikaren bidez min handia sor daitekeela, non heriotzak ere ez diren falta... Horregatik, politikak badakar hilketarik zenbaitetan, nahiz eta gerra-deklaraziorik ez egon tartean. Sinetsi ezean, galdetu Palestinan, Saharan, Korsikan, Donetsken, Ipar Irlandan eta beste ehunka tokitan, Euskal Herria barne.

68. PRESUNA HASARREKOAK EZ DIRA GOBERNATZE ON

Presuna: pertsona / *Haserreko*: haserrekor

Ez da komeni boterea uztea pertsona haserrekorren esku, badaezpada ere. Izan ere, sutan jarritz gero, tresna asko izango dituzte nahi duten guztia egiteko (gerrak hasi, errepresioa zabaltu herriaren kontra, aberatsei lagundu eta pobreak azpiratu, lagunei mesedeak egin...). Bueno, egia da horrelakoak politikari ez haserrekor batzuek ere egiten dituztela, baina hori beste kontu bat da...

69. SALTSA HOBERENA GOSEA DA

Hoberena: onena

Saltsak garrantzi handia du sukaldaritzan, jakien zaporea, kolorea, testura, usaina eta itxura hobetzen ditu-eta. Azken batean, saltsa on batek erakargarriago bihurtzen du edozein plater (ez ahaztu antzina saltsek, eta espeziek oro har, disimulatu egiten zutela janariaren usteltze-prozesua, orduan ez baitzegoen hozkailurik). Edonola ere, gure desio gastronomikoa pizteko, bada saltsak baino eragile eraginkorragorik: gosea bera. Gose garenean, nork ez du esaten (ia) edozer jango lukeela?

70. SAN JUAN, NEKEZ ETORRI TA ARIN JUAN

Juan: joan (aditza, ez izena)

San Joan eguna (horrelaxe dakar Euskaltzaindiaren Hiztegiak) jaiegun garrantzitsua da Euskal Herrian eta kultura kristau guztietan, eta ekainaren 24an ospatzen da (agian, Egunean Behinen galdetu(ko) dizute inoiz), nahiz eta bezperako gauak garrantzi handiagoa duen. Luze idatz liteke gau horren esanahiaz, antzinako sinesmenen iraupenaz, udako solstizioaz... Baina hemen esaera zaharren gaineko azalpenak irakurtzen ari zarete, ez saiakera antropologikorik (ai, zaudete adi!). Kasu honetan, argi dago zentzua: jaiegunak oso gutxi dira (lehen, are gutxiago) eta kosta egiten zaie iristea; baina, gero, atoan, berehala, aurki iragaten, pasatzen dira eta berriro itxaron behar dugu berriz etorri arte.

71. SARTU EZ ETA KENDU, HORRELA EZIN MANTENDU

Esaera honek balio du soldatarako (gehiago gastatzen baduzu irabazten duzuen baino gehiago, arazoak etorriko dira), aurrezkietarako, hozkailuko edari edo janarietarako, dendetako stocketarako, gorputzeko erreserbetarako, armadetako armategietarako, lehengaien erreserbetarako mundu osoan... Hortaz, ahal duzun neurrian, ez gastatu daukazun dena: gorde zerbait, eta, ahal duzunean, berriz hornitu gastatu ahala.

72. SEKRETUA LAGUN BATI BAKARRIK: ZEURI

Hau da, ez kontatu zeure sekreturik inori ere. Bestela, gerta daiteke hark edo haiek kontatzea eta egun batzuetara jende gehiagok ezagutzea. Ezin gara inorekin fidatu, lagun!

73. SEMERIK EZ DUGU ETA IZENA JARRI DIOGU

Jende askoren ohitura da gertakariei aurreratzea eta gauzak aldeztetik egitea. Txarra al da? Ez du zertan, baina arriskutsua da. Imajinatu norbaitek 2021eko irailean enkargatu zuela, badaezpada ere, 2022rako udako oporraldia: 11 eguneko bidaia antolatua; izena: "Ukraina harrigarria".

74. SUGEA HILAGATIK, SUGAKUMEAK BIZI

Hilagatik: hil arren, hilda ere / *Sugakume*: sugearen ume, sugekume

Arazo batzuk erraz desagerraraz ditzakegu, baina baliteke horien ondorioak zailagoak izatea konpontzen. Adibidez, Ukrainako gerra atoan, oraintxe bertan, amaituko balitz ere, zer egin Errusia-Ukraina arteko ezinikusiarekin, eta hango hiri eta herrien zaharberritzearekin, eta Errusiako ekonomiarekin, eta Donbas zein Donetsk eskualdeetako jendearekin eta haien eskubideekin, eta mendebalderantz jo duten milioika errefuxiatuekin, eta NATOren zabaltze-asmoekin, eta Ukrainiako talde faxistekin, eta Sobiet batasunaren itzala berpizteko planarekin, eta komunikabide batzuen kontrako zentsurarekin, eta kazetari espetxeratuekin eta abarrekin? (2022ko azalpena da, baina oraindik balio du; tristeia, ezta?)

75. TIPIAN IKUSIA, BETIKOTZ IKASIA

Tipian: txikitan / *Betikotz*: betiko

Txikitan ikusten eta ikasten duguna betiko geratzen zaigu iltzatuta burmuinean. Niri, behintzat, hala gertatu zait.

76. TONTOAK ZER DAKI EGITEN? ONTSA EGINAREN DESEGITEN

Ontsa: ondo, ongi

Tontoek ez dakite ezer egiten. Bueno, ez dakite ezer ONDO egiten. Beraz, zertan dira onak tontoak? Bada, jada ondo eginda dagoena desegiten; beste ezertan ez. Ulertu duzu azalpen hau, ala esaera honen protagonistetako bat al zara*?

* Testu idatzietan ez omen da ironia ondo nabaritzen...

77. TRIPAK MUGIARAZTEN DITU HANKAK

Mugiarazi: mugitzera behartu

Gose garenean, edozer egiteko gai izaten gara. Batzuetan (gehienetan ez esatearren), goseak indar handiagoa izaten du ideologiak, printzipioek, ametek eta filosofiak baino.

78. TXIROAK, ARLOTEA HIGUIN

Txiro: pobre, behartsu / *Arlote*: bidean eta eskean bizi dena / *Higuin*: nazka

Arloteak etxez etxe ibiltzen ziren (edo dira), eskean. Bada, txiroei ez die batere grazia-rik egiten arloteak topatzeak, miseria partekatu behar dutelako haiekin.

79. ULERLE ONARI, BERBA GITXI

Ulerle: ulertzen duena / *Berba*: ele, hitz / *Gitxi*: gutxi

Erraz ulertzen duenari, gauzak labur azaldu. Aski da horrela; bai, ezta?

80. UMILIAZIOAK, USU, AMORRAZIOA IZEKI

Usu: sarri, askotan / *Izeki*: piztu

Ez umiliatu inor, ezta pertsonarik eroriena (pobreena, apalena, tontoena...) ere. Bestela, baliteke haserre bizia (amorrazioa) piztea haren barruan... Eta, orduan, damutuko zaizkizu/damuaraziko dizkizu harrokeriak oro!

81. UR HUTSAK, BIZIA LUZATU

Denok dakigu edari alkoholduak txarrak direla osasunerako, kaloria asko edukitzeaz gain, hainbat gaitz sor ditzakeelako: presio arterial handia, bihotzeko gaixotasunak, istripu zerebrobaskularrak, gibe- leko eritasunak, arazo digestio-arazoak eta hainbat minbizi-mota (bularrek- oia, ahokoa, eztarrikoa, laringekoa, esofagokoa, gibe- lekoa, kolonekoa eta ondestekoa); kafea eta tea ere ez dira askoz hobeak: kitzikagarriak dira eta, beraz, azaroak ekar diezazkigukete lo egiteko edo digestio-aparatu- an; edari azukredunak ere ez dira gomendagarriak, medikuek behin eta berriro esaten duten moduan... Zer geratzen zaigu edateko? Ura (H²O). Ura bakarrik edango bagenu, luzeago biziko ginatke... Aspertu ere bai, jakina.

82. URDAIA, JAN ETA GARBAIA

Urdai: txerriaren azal azpiko gantz trinkoa, berotuz edo frijituz urtzen ez dena (tocino, bacón) / *Garbai*: damu

Urdaia, alde ona badu ere (azido oleikoa, kalitate oneko proteinak, B1, B2, B3, B5, B6 eta B12 bitaminak, selenioa eta fosforoa, besteak beste), ez da oso elikagai egokia: koipe saturatu asko ditu, eta sarritan azukrea, gatza eta nitratoak gehitzen dizkiote. Horregatik, gehiegizko kontsumoak handi dezake bihotzeko gaixotasunak pairatzeko arriskua. Kontuz, beraz!

83. URTIAK EZTIA ALPERRIK PASATZEN

Urtiak: urteak / *Eztia*: ez dira / *Alperrik*: alferrik

Denboraren joanak bere ondorioak ekartzen ditu, logikoa denez. Zuk ezagutzen duzun ezer 40 urteren buruan aldaketarik nozitu ez duzunik (Zuberoako landen xarma, euskararekiko gure amodioa, Laboaren kanta batzuk, maitemindu berrien ilusioa eta antzeko batzuk kenduta, esan nahi dut). Nik ere ez.

84. URREA ESAN, TA URRIA EMAN

Urre: kolore hori-gorrixka distiratsuko metal bikaina, urak, aireak eta azidoek erasotzen ez diotena (ikurra, Au; zenbaki atomikoa, 79; prezioa orain, 57,09 €/g) / *Urri*: gutxi, eskas

Esaten dugunetik egiten dugunera, alde handia egon daiteke; agintzen dugunetik ematen dugunera, alde handia egoten da. Gizakiok ez gara fidatzekoak, oro har, eta sarritan jaten dugu hitza... Adibide sinple bat ematearren, seguru denok pentsatu duzuela, orriok ikustean, esaera zaharren gaineko azalpen argi(garri), interesgarri, irudimentsu, dotore, egoki, koherente, kohesionatu, aberats, zuzen* eta ulergarriak topatuko zenituztela...

* Asmatu duzue, bai: C2ko ebaluazio-irizpideak dira. ;)

85. URRUN HELDUKO DA, BARATZ DOALARIK, GERATU GABE DOANA

Baratz: baratxe, astiro

Kontua ez da gauzak oso azkar egitea, baizik eta ondo egitea; eta kalitatearen parametro horretan, ezinbesteko osagaia da iraunkortasuna (perseverancia, persévérance). Horregatik, gehiago lortuko duzu astiro arituta egunero, eta ez aldi bakar batean gauza asko eginda. Adibidez, egunero-egunero gimnasia egiten baduzu 10 minutuz, gorputzak eskertuko dizu; baina hil osoan egun bakar batean 5 orduko saioa egiten baduzu gimnasioan, axubetak (eta gimnasioko faktura) besterik ez duzu lortuko.

86. USTEA EZ DA JAKITEA

Mila milioi iritzi daude (gutxi gorabehera), baina oso egia gutxi. Asko hitz egiten dugu edozertaz, baina ezer gutxi dakigu benetan (nik ere bai, kontziente naiz). Ondo dakiguna bakarrik esango bagenu, isilik geundeke gehienetan. Hortaz, kontu egin zer esaten dugun. Ni daborduko isilduko naiz. Baietz, bada!

87. UZTAILEAN, IGITAIA ESKUAN

Igitaia: uzta biltzeko edo belarra ebakitzeko lanabesa, komunistentzat mailuaren lagun mina

Behin, Picassok esan omen zuen: "Inspirazioa existitzen da, baina topatuko ahal zaitu lanean!". Alegia, tresnak momentu jakin batzuetan behar ditugu, ez beti (bide batez, Amets Arzallusek behin ezan zidan bertsoz onenak autoan doala bururatzen zaizkiola). Horregatik, noiz izan behar dugu igitaia eskuan? Bada, uzta-garaian (a zer kasualitatea: uztaila = uzta-hila!).

88. XAHARRARI ESKER GUTI

Xahar: zahar / *Guti:* gutxi

Mendebaldeko gizarte honetan, ez ohi diegu errespetu handirik erakutsi zaharrei; alegia, ez diegu esker onik adierazten bizitzan egin duten guztiairengatik. Lasai, gu zahartuz/zahartuta gero, neurri berean ordainduko digute...

89. XAPELIK HANDIENAK EZTU BURU HUTSIK BETETZEN

Xapel: txapel / *Eztu:* ez du

Arropak, kanpoko itxurak oro har, ezin ditu gure gabeziak estali. Munduko orrazkerarik konplikatuena erakuts dezakezu, inoizko zapatarik garestienak jantzi edo Europa osoko azazkalik luzeenak eduki (Ameriketan luzeagoak daude, seguru), baina tontoa/tuntuna bazara, inguruko guztiak zure eskasiaz konturatuko dira zuk ahoa zabaldu bezain pronto (baldin eta haiek ere zu bezain tontoak/tuntunak ez badira, jakina; kasu horretan, arazorik ez).

90. XINAURRIEN GAINEAN JARTZEN BAZARE, EZ HARRI XISTATZEN BAZAITUZTE

Xinaurri: inurri / *Bazare:* bazara / *Harri:* harritu / *Xistatu:* ziztatu (ezten batez edo zernahi gauzaki puntadunez zulatu)

Edozein mugimendu, edozein pauso, edozein erabaki, edozein egitasmo bere testuinguruan ulertu behar da, eta ondorioak izango ditu, onak, txarrak edo erdipurdikoak. Beraz, ezer egin aurretik, ondo aztertu egoera: non zauden, nola, norekin... Izan ere, toki desegokian bazaude, baliteke zerbait txarra gertatzea; orduan, ezin izango diozu errua egotzi patuari, ezta zorigaiztoari ere, erantzukizun osoa zurea izango da.

Demagun gure Esaera Zaharren Txapelketaren final handira ailegatu zarela, baina emozioaren emozioz patxaran gehiegi edan duzula bazkalostean... orduan, ez harritu azken esaera asmatzen ez baduzu (eta beraz, garaile suertatzeko aukera zoragarria galtzen baduzu).

91. XOKU LUZIA, AZKENEKO GAIZTO DA

Xoku: joko / *Gaizto:* txar

Joku luzeak ez du izaten azken onik. Nork ez du entzun, adibidez, garai batean baserriak ere jokatzeko zituztela aizkolariaren demetan? Beraz, ez hasi jokoetan; eta, hasiz gero, labur jokatu; eta luze jokatu gero, onartu patuaren erabakiak, baina ez kexatu!

92. ZAKUA, SOBERA BETHEZ, LEHERTZEN DA

Sobera: gehiegi, larregi / *Bethez:* betez

Zer pasatuko da nire motxila txikia betetzen eta betetzen hasten banaiz, neurririk gabe? Bada, azkenean, apurtu egingo dela. (azalpen fisikoa)

Zer pasatuko da gauza gehiegi lortu nahi badituz (dirua, fama, boterea, edertasuna, sexua, bildumaren bat...) neurririk gabe? Bada, bizitza alferrik xahutuko dudala ameskeria horien atzetik, zoriontasuna eskuratzeko eta nire ingurukoak kontuan hartzeko. (azalpen etiko-morala)

93. ZIRKO GUZIETAN, PAILAZOAK

Zirkuan denetarik egoten da: trapezistak, malabaristak, akrobatak, ilusionistak, eskapistak, fakirrak eta, nola ez, baita pailazoak ere (bai, azalpen honek 20. Korrikaren kanta dirudi). Dena den, esaera hau esaten badizute, ez pentsa laudorioak egiten ari zaizkizunik...

94. ZORIONTASUNE TOPAU EIN BIDE; ZORITXARRA BEREZ ETORRIKO DA

Topau: topatu, aurkitu, ediren, idoro / *Ein:* egin

Gauza onak aurkitu behar dira, bilatu, atzetik joan harrapatu arte; txarrak, aldiz, beren kabuz etortzen dira, guk ahaleginik egin gabe. Nori etorri zaio bila neska/mutil polit bat ligatu nahian? (niri ez, behintzat...). Baina zenbat jenderi agertu zaizkio bat-batean gaixotasunak? Askok eta askori.

95. ZORITXARRAK, IRAKASTEN; ZORIONAK, ERGELTZEN

Ergeltzen: ergel bihurtzen

Akats eta arazoetatik ikasten da; egoera onetatik, aitzitik, ez da ikasten, eta, okerragoa dena, ohitzen gara... Hortik ondoriozta daiteke hobeak direla uen txarrak? Ez, neska/gizona! (baina txarrak aprobetxatu behar dira zerbait ikasteko).

96. ZOZO ASEAK, GINGAK HIGUIN

Zozo: urretxindorraren familiako txoria, luma beltzak eta moko laranja (arrak) edo lumadi arrea eta moko horixka (emeak) dituen *(Turdus merula)* // *Ase*: bete / *Ginga*: / *Higuin*: nazka

kapritxoek mugiarazten gaituzte, edo momentuko apetek. Horregatik, egarri bagara edan egiten dugu (bueno, egarri egon gabe ere edan dezakegu Euskal Herrian), eta goseak gaudenean jaten dugu (bueno, goserik gabe ere jaten dezakegu Euskal Herrian), eta bestelako gogoak era izaten ditugu tarteka (nork berea(k) imajina dezala/ditzala). Kontua da, sarri, beharrian horiek betetzen ditugunean, eta beraz ase gaudenean, joan egiten zaizkigula denbora labur batez gogo horiek, eta ahaztu egiten zaizkigula. Orduan, muzin egiten diogu lehen indar handiz desiratu dugun horri, gogoa berpizten zaigun arte. Adibidez, 2022ko maiatzaren 1ean, nork izango du Esaera Zaharren Txapelketa batera joateko asmorik? Inork ere ez...

97. ZOZOAREN ABANTAILA DA BERE BURUAZ KONTENT IZAITEA

Zozo: txori-mota (*Turdus merula*); inozo, lelo, ergel / *Kontent*: pozik / *Izaitea*: izatea, egotea

Tontoa bazara, zir aski ez zara konturatuko zure tonto-izaeraz, eta pozik egongo zara. Ez dago txarto, ezta? (Azalpen hau ez baduzu ulertu, ez galdetu inori: hobeto biziko zara)

98. ZUHURRAREN OLIOA, KATUAK EDAN

Zuhur: zeken, zikoitz (ávaro/a, tacaño/a; avare, radin/e)

Pertsona zuhurrek aurrezteko joera dute. Garai batean, argindarrik ez zegoenean, ohikoa zen olioaren erabiltzea etxeak argitzeko (olio-lanparen bitartez). Zuhurrak, ziur aski, saiaturik ziren olio gutxi gastatzen, eta ahalik eta gehien gordeko zuten. Katuek, baina, oso usaimen zorrotza dutenez, azkenean topatuko zuten olio hura (askotan, balea-olioa) eta poz-pozik edango zuten.

Azkenean, beraz, alferrik izaten da gauzak aurrezteko edo gordetzea.

99. ZUME HAUEKIN SASKI HAU BAINO EZIN DA EGIN

Zume: saskiak egiteko erabiltzen diren adar malguak

Zerbait egiteko, osagai egokiak eduki behar dira eskura. Adibidez, bi arrautza, olio eta gatza besterik ez badut, tortilla/arrautzopil/moleta hutsa egingo beharko dut, nahitaez. Antzeko zerbait gertatzen da gure lehiaketarekin: zuen moduko parte-hartzaileekin, sekula ez dugu lortuko Euskaltzaindiak beso zabalik babestea gure ekitaldia (are gutxiago UNESCOk gizateriaren ondore immaterial izendatzea...).

100. ZUZENTASUNA NAHI DUENA BERE ETXETIK HASI BEDI

Bedi: dadila

Eredugarriak izan nahi badugu (nik ez, baina seguru nago zuetako baten batek nahi duela), mundua justu(ago)a izatea gura badugu, dena ondo eta behar bezala joatea gogoko izanez gero, denok egin behar dugu zerbait. Eta ekarpen hori egiteko modurik logikoena geure buruarekin hastea da. Imajinatu greba egin dudala enpresan lan-baldintza duinak lortzeko, baina aldi berean etxean neska immigrante bat daukadala, ez kontraturik ezta paperik gabe ere, gure ama adinekoa zaintzeko... Ez da onargarria, ezta?